u s u l g e r e ğ i

Türkçede ilk kez yayımlanan bu kitap, öykücülüğü ve gazeteciliği ile tanınan Yervant Gobelyan'ın 1948 yılında yayımlanan ***Երանի թէ…*** [*Yerani Te…*] (İstanbul: Tebi Luys Yayın Dizisi, No. 2) başlıklı tek şiir kitabının çevirisidir. Gobelyan, 1930'ların sonlarında ortaya çıkan ve "İstanbul Ermeni Şiiri" olarak da anılan "Cumhuriyet Dönemi Modern Ermeni Şiiri"nin öncülerinden Garbis Cancikyan ve Haygazun Kalustyan'ın önemli ardıllarından biridir. Şairin başka yayınlarda yer alan dört şiiri de bu kitabın sonuna eklenmiştir. *Keşke…* 10 Kasım 1923 doğumlu Gobelyan'ın 100. doğum yıldönümüne ithaf edilmiştir.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

KEŞKE...

YERVANT GOBELYAN

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - ԱՐԱՍ 298

Keşke...
Yerani te
Yervant Gobelyan

Çeviri
Ohannes Şaşkal

Son Okuma
Nesrin Uçarlar

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

Kapak Fotoğrafı
Yervant Gobelyan, İstanbul, 1954
© Ara Güler / Ara Güler Müzesi

© Aras Yayıncılık, 2024
ISBN 9786257460378

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Ocak 2024, İstanbul

KEŞKE...

YERVANT GOBELYAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
OHANNES ŞAŞKAL

ARAS

Agop Arad tarafından çizilmiş Yervant Gobelyan portresi.
Gobelyan'ın imzası Agop Arad tarafından çizime yerleştirilmiştir.

Yervant Gobelyan*

Yervant Gobelyan, İzmit Bardizag (Bahçecik) kökenli bir Ermeni ailenin dört çocuğundan biridir. 1923'te İstanbul Rumelihisarı'nda doğdu. İlk eğitimini önce semtin Tateosyan Okulu'nda, daha sonra Taksim Esayan Okulu'nda aldı ve 1937'de mezun oldu. Bir daha hiç okula gitmedi. Bakkal çıraklığı, oto tamirciliği, marangozluk, nikelajcılık gibi birçok işte çalıştı. Dayısının kişisel kütüphanesinden yararlanarak kendini sürekli geliştirdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında dört yıl askerlik yaptı. Askerde yeni Ermeni şiirinin öncülerinden Haygazun Kalustyan'la tanıştı. Bir diğer öncü şair Garbis Cancikyan'la daha önce Samatya'da, üyelerinin çoğu Ermeni gençler olan Hilâl Fanfarı'nda (Hilâl Bandosu'nda) tanışmış, dost olmuştu. 1940'larda İstanbul'da ilerici bir akım büyük bir hızla tüm edebiyat çevrelerini etkilemekteydi. Taksim'deki Eptalofos Kahvehanesi ise onların buluşma yeriydi.

Gobelyan'ın şiirlerden oluşan ilk kitabı, *Yerani Te...* (Keşke…) adıyla yayımlandı (1948) ve sonrasında yazar emniyette sorguya alındı. Ardından Haçik Amiryan'ın *Carakayt* (Işın) gazetesinden ayrılmak zorunda kaldı. Aynı yıl Hagop Sıvaslıyan'la birlikte Eminönü Çakmakçılar Yokuşu Sümbüllü Han'da Onnig Aktaryan Matbaası'nda *Luys* (Işık) adlı haftalık gazeteyi çıkarmaya başladı. Bu gazete de parasızlık nedeniyle ancak bir buçuk yıl yayımlandı. Gobelyan'ın ilk öyküsü "*Sigaretneri*" ("Sigaralar") ise 18 Şubat 1949 tarihli *Marmara* gazetesinde yayımlandı. Gobelyan, o günlerde askerden yeni dönen Rupen Maşoyan ile birlikte, Babıali'de, Reşit Efendi Han'daki Hagop Aprahamyan Matbaası'nda, başya-

* Gobelyan'ın biyografisi Hagop Gobelyan tarafından düzenlenmiştir.

zarlığını kendisinin üstlendiği *Tebi Luys* (Işığa Doğru) haftalık dergisini çıkardı (1950). Bu dergi de bir buçuk yıl sonra parasızlıktan kapandı.

Gobelyan, o sırada yeni kurulmakta olan *Ayk* (Şafak) günlük gazetesinden aldığı davetle 1953'te Beyrut'a giderek gazetenin yayın yönetmenliğini üstlendi. Beyrut'taki Ermenice dergilerde öyküleri yer aldı. 1954'te İstanbul'a dönerek *Marmara* gazetesinde çalıştı, 1957'de tekrar Beyrut'a gitti. Uzun süre *Ispürk* (Diaspora) haftalık dergisinin ve Sevan Yayınevi'nin yayın kurulunda yer aldı. 1965'te Avrupa'ya gitmek üzere geldiği İstanbul'da kalarak *Marmara* gazetesinin yazı işlerinde görev aldı. Hagop Sıvaslıyan'ın çıkardığı *Baykar* (Mücadele) haftalık gazetesinin başyazarlığını üstlendi. Gazeteciliğe devam ederken, 1970'te Gobel Yayınevi'ni kurdu. *Portsank* (Bela) haftalık mizah dergisini dokuz sayı yayımladı. İzleyen yıllarda iki yıl *Jamanak* (Zaman) gazetesinde, daha sonra yine *Marmara* gazetesinde çalıştı.

Gobelyan, yaşamının son on beş yılında haftalık *Agos* gazetesinde görev yaptı; Ermenice ve Türkçe dillerinde yazı ve araştırmaları yayımlandı. 15 Aralık 2010'da yaşama veda etti ve Balıklı Ermeni Mezarlığına defnedildi.

Eserleri

- ***Երանի թէ…*** [*Yerani te…* (Keşke…)] (İstanbul: Tebi Luys Yayın Dizisi, No. 2, 1948 [Şiir]).
- ***Խճանկարներ*** [*Khıcanıgarner* (Mozaikler)] (İstanbul: Yazarın yayını, 1968 [Öykü]).
- ***Աշխարհի ինն երորդ հրաշալիքը*** [*Aşkharhi innerort hıraşalikı* (Dünyanın Dokuzuncu Harikası)] (İstanbul: Gobel Yayınevi, 1972 [Öykü]).
- ***Երազ չունեցող մարդիկ*** [*Yeraz çunetsoğ martig* (Hayali Olmayan İnsanlar)] (İstanbul: Rışduni Karakızyan Edebiyat Dizisi, No. 2, 1984 [Öykü]).

- ***Մենք անունը «հայ ծաղիկ» դրինք*** [*Menk anunı "hay dzağig" Tırink* ("Ermeni Çiçek" Dedik Adına)] (İstanbul, Nork Yayınevi, 1991[Öykü]).
- ***Հողով մկրտուածներ*** [*Hoğov mıgırdıvadzner* (Toprakla Vaftiz Olanlar)] (İstanbul: Nork Yayınevi, 1992 [Öykü]).
- ***Եօթն օրը հեղ մը*** [*Yotn orı heğ mı* (Yedi Günde Bir)] (İstanbul: Nork Yayınevi, 1995 [Makaleler]).
- ***Կեանքի լուսանցքէն*** [*Giyanki lusantsken* (Yaşamın Kıyısından)] (İstanbul: Aras Yayıncılık, 1998 [Öykü]).
- *Memleketini Özleyen Yengeç* (İstanbul: Aras Yayıncılık, 1998 [Öykü]).

Yervant Gobelyan'ın Bir Şair Olarak Portresi

OHANNES ŞAŞKAL

Ermenice yayımlanan günlük *Marmara* gazetesindeki "*Sigaretneri*" ("Sigaralar") öyküsüyle 1947 yılında edebiyat dünyasına adım atan öykücü, gazeteci-yazar, çevirmen Yervant Gobelyan, pek bilinmese de şairdir aynı zamanda. Şiirleri öyküleriyle eşzamanlı olarak gazete ve dergi sütunlarında yer almaya başlar. Demek oluyor ki Gobelyan, 1947'de öykü ve şiir olmak üzere iki cepheden birden giriş yapar edebiyat dünyasına. Gelgelelim şiirleri, başka birçok şairin şiirleri gibi, okur katında gerekli ilgiden yoksun kalmıştır nicedir, günümüze dek. Oysa hem dönemin ruhunu geniş zaman kipinde yansıtması, hem de bugün bile okunabilir güzellikte olması bakımından şiirleri ilgiyi hak eder niteliktedir. Öyleyse Gobelyan'ın şairliği neden gölgede kalmıştır? Onun alçakgönüllü tavrını bir kenara bırakırsak bu durumu nasıl açıklayabiliriz? Şiir serüveninin tek bir kitapla yetinecek kadar kısa sürmesi ve kendini tamamen gazeteciliğe, denemeciliğe ve öykücülüğe vermesi midir sebep? Yoksa bu durum, anadilinden, öz benliğinden giderek uzaklaşmakta olan Ermeni toplumunun kültürel açıdan çoraklaşması, geçmiş dönem edebiyatına ve şiirine de topyekûn yabancı kalması gibi başka etmenlerle mi açıklanmalı? Kestirmek güç!

Türkiye coğrafyasında, 1930'lu yılların sonlarında boy gösteren ve "İstanbul Ermeni Şiiri" olarak da anılan "Cumhuriyet Dönemi Modern Ermeni Şiiri"nin yenilikçi ve öncü şairlerinden Garbis Cancikyan ve Haygazun Kalustyan'da vücut bulan kuşağın önemli ardıllarından biri de Gobelyan'dır kuşkusuz. Başlarda

Cancikyan'dan da etkilenmekle birlikte, daha ziyade Kalustyan çizgisinde bir söyleyiş tarzı benimsemiştir. Kısa zamanda kendine has bir lirik üslup, bir eda geliştirmiş ve şiirlerinde en başından toplumcu-gerçekçi bir tutum benimsemiştir. Gobelyan'ın kalem arkadaşlarından gazeteci-yazar Rober Haddeciyan, bir yazısında yeni edebiyata ilişkin şunları söyler:[1]

> Neler vaat ediyordu İstanbul Ermeni Edebiyatı, Haygazun Kalustyan, Cancikyan, Yervant Gobelyan, A. Şavarş [Aram Pehlivanyan] ve arkadaşları, yeni şiir ve yeni edebiyat arayışı içinde meydana indiklerinde! Buldular o edebiyatı, yeni edebiyatın yolu için küçük bir kapı araladılar, o yola çiçekler ektiler; dahası gelecek olan ve o yolu daha dikkate değer yükseltilere götürecek olan öbürlerini beklediler.
>
> Şimdi düşünüyorum da, şanslı bir dönemdi o, edebiyatımız adına; bir *olmak ya da olmamak meselesi*, ki verildi yanıtı: *Olmak* yönünde, ne pahasına olursa olsun *olmak!*

Doğrusu Cancikyan'ın cesaretle başını çektiği, Haygazun Kalustyan'la birlikte etkin rol oynadığı hareket, 1915'ten sonra sesi kısılan, neredeyse suskunluğa terk olunan, geniş bir coğrafyada gövdelenmiş o köklü, güçlü ve zengin "Ermeni Şiiri"ni ayağa kaldırmakla kalmadı, onu kararlı ve çığır açıcı bir atılımla terütaze ve aynı derecede gür ve güçlü bir lirik çizgiye de taşıdı.

İşte bu yenilikçi çıkıştan beslenen Gobelyan'ın 1947'den başlayıp zamanla seyrelerek 1950'lerde sonlanan şairliği kısa ömürlü olur ne yazık ki. Oysa Gobelyan daha yolun başında bir yeni yetmeyken bile hiç acemilik belirtisi taşımayan, aksine iyi şairlere vergi yetenek ve hünerle donanmış ilk şiirleriyle adeta rüştünü ispatlamıştır. 1948 tarihli biricik kitabında yer verdiği ve bir yıl gibi kısa bir zaman dilimine sığdırdığı yirmi iki şiirlik yapıtıyla, iyi bir şair olduğunun sağlamasını da yapmış olur. Bana kalırsa, şiir ve

1 Rober Haddeciyan, "Odaraganner aşkhadasenyagis meç," *Huşadedr* ["Çalışma Odamda Yabancılar," *Not Defteri*] 37 (İstanbul: Nor Marmara Gazetesi Yayını, 2002), s. 73.

öykülerini belli bir estetik düzeye eriştikten sonra yayımlatmayı tercih etmiş olmalı.

Carakayt (Işın) adlı Ermenice haftalık gazetenin 2 Temmuz 1947 tarihli nüshasında, *Isgısnagner* (Yeni Başlayanlar) başlığı altında yer alan ve kitabına dahil etmediği ilk şiirlerinden birini burada anmak isterim:

NİYE?

Madem kalp vermişsin, kalbe de sevda,
Tanrım, ne gerek var bahtsızlığa?

Madem tebessüm vermişsin surata,
Tanrım, ne gerek var gözyaşına?

Anne, baba, kız kardeş sözcükleri yanında,
Tanrım, ne gerek var "yetim" sıfatına?

Bu gibi nitelikli şiirleriyle, takipçisi olduğu yeni şiir kuşağına dahil olur Gobelyan. Haygazun Kalustyan, yerleştiği Yerevan'dan, Amerika'ya göç etmiş arkadaşı, İstanbullu eğitimci ve yazar Seta Dzağigyan Demirciyan'a gönderdiği 1 Kasım 1971 tarihli mektupta şair yoldaşı Cancikyan'ın öncülüğü meselesini ve kuşağa sonradan katılan Gobelyan ile aralarındaki edebi sinerjiyi şu sözlerle açıklığa kavuşturmak ister, sanırım muhatabının sorusunu yanıtlamak amacıyla:[2]

> "Sanatsal akımların öncülerini tespit etmek, bana kalırsa o kadar da mühim değil. Aslolan, hem öncünün, hem de katkı veren öteki üyelerin o akıma ne kazandırdıklarının tespitidir.
> Akıma katkı veren üyeler arasında karşılıklı ilişki varsa eğer, -hoş, olmaması mümkün mü?- grup üyelerinden birinin, bir ikincisine, bir adım ileride öncülük etmesi; aynı zamanda bir öbürü tarafın-

2 Seta Dzağigyan Demirciyan (der.) *Spürkahay arti kraganutyun, verçin ges taru hadındir panasdeğdzutyunner yev badmıvatzkner* [*Son Yarım Yüzyılın Modern Diaspora Ermeni Edebiyatı, Seçilmiş Şiirler ve Öyküler*] Cilt 1 (Michigan: [yayınevi belirtilmemiş], 1994), s. 10.

dan bir başka ileri adım ile ilkine öncülük edilmesi, pekâlâ mümkündür. Bu manada Cancikyan, nasıl benim öncüm olduysa, ben de onun öncüsü oldum. O, kendine has çok yönlü sanatsal yaratıcılıklarıyla ve yazma tarzıyla beni teşvik ettiği gibi ben de onu teşvik etmişimdir. Ve bu manada *Gobelyan'ın ilk adımlarında, onun öncüsü oldum. Öte yandan henüz birkaç adım atmışken o da bana öncülük etmiştir. Diyeceğim, ben aynı zamanda, Gobelyan'da gördüğüm "iyi"yi kendi şiirimde uygulamanın peşindeydim.* Sonrasında o, adeta farklı doğrultuda ilerleyecek biçimde vaziyet aldı ve birbirimize öncülük etmemiz son buldu. [*vurgular bana ait*]"

Kalustyan bu olumlayıcı sözlerle çok şey anlatır bize: Gobelyan'da gördüğü "iyi" ile ona kıymet biçerken, onun lirik vasfını ve kısa sürede kaydettiği başarıyı da teyit etmiş olur bir bakıma.

Gobelyan, daha ziyade insanlığın yakıcı ortak meselelerini şiirlerinin odağına alır. İnsanlığı yıkımın eşiğine getiren II. Dünya Savaşı'nın hüküm sürdüğü, faşizmin gemi azıya aldığı yıllarda, Avrupa'nın kana bulanışını, dayanılmaz acılara sevk edilişini, "Kana bulanmadık / ne dağ kaldı / ne vadi / ne de bozulmadık bir yuva…" dizeleriyle tasvir eder. Öte yandan, Türkiye'yi etkisi altına alan karanlık ortamın o boğucu, bunaltıcı ruh halini dile getirmekle kalmaz, yaşanılamamış iyi ve güzel şeylerin, heba olmuş, çalınmış gençlik günlerinin ukdesini de bizlere sezdirmek ister; siyasi yönü ağır basmayan ama savaşa, faşizme, katliamlara, şiddete ayak direyen, gerçekçi olduğu kadar güçlü ve iyimserliği elden bırakmayan dizeleriyle:

Ve bizler
bugün
boyun eğmez savaş çocuklarıysak da,
savaş yanlısı nutuklarla,
çağrılarla, kıyımlarla,
bizim toz pembe günlerimizi
çevirdiler ıstıraba.

Aşk yerine, şarkı yerine,
her yerde kavga çıktı karşımıza,
sağır ve durmak bilmez bir kavga!

Demokratik beklentileri karşılayamasa da, insanlık adına yalancı bahar misali esiverse de, faşizmin yenilgisi sonucu yaşanan, bedeli fevkalade ağır o zafer sevincini, özgürlüğe ve barışa dönük o şehvetli beklentiyi de bir bayrak misali dalgalandırır dizelerinde, layıkıyla:

Şimdi
barış bayrağı
muzaffer bir biçimde
salınmakta her yerde
ve biz
bugün
çelikten şarkılarımızla selamlarız onu,
taçlandırırız onu
parıltılı defnelerle

Öte yandan yokluk, yoksulluk ve kıtlık kıskacında boğuşan, günlük ekmeğinin derdinde yutkunarak ömür tüketen geniş halk kitlelerinin yaşadığı iktisadi, toplumsal bunalım ve bunların insani ve ruhsal görünümleri de bir hayli yer bulur dizelerinde. 1940 kuşağının önemli toplumcu-gerçekçi şairlerinden A. Kadir, o dönemlere dair tanıklığını şu sözlerle dile getirir:[3]

> […] 1943 yazında. O zaman İstanbul'da sıkıyönetim ve dünyada savaş vardı. Savaş yıllardır her yanı kasıp kavuruyordu. Hemen hemen bütün Avrupa inim inim inliyordu faşizmin yumruğu altında. O zaman bizim İstanbul'da savaş yoktu ama açlık ve yoksulluk sarmıştı bütün şehri. İnsanlar kırılıyordu açlıktan. Ekmek vesikayla ve çamur gibiydi. Şeker yoktu, kahvelerde beş on tane kuru üzüm korlardı çay bardaklarının yanına, şeker niyetine. Ben o sıra İstanbul Hukuk Fakültesinde okuyordum.

3 A. Kadir, "Önsöz", *Mutlu Olmak Varken -Toplu Şiirleri* (İstanbul: [yayınevi belirtilmemiş], 1968), s. 7.

İşte böylesi zorlu şartlarda, yaşamak için değil, sadece var olabilmek için didinmek zorunda kalan, "kuru ekmeği" uğruna çırpınan farklı emekçi portreleriyle küçük insanın sesi olur Gobelyan. O yüzden "Aşk yerini sana bıraktı" der dizelerinde, ekmeği kast ederek. Savaş kisvesi altında işlenen cinayetlerin, şafakta kurşuna dizilenlerin var olduğu vahşi, merhametsiz bir dünyada aşktan bahsetmekten bile gizli bir utanç duyar adeta. Öte yandan, bazı travmatik yaşanmışlıkları dile getirmek müşküldür ve dönemin siyasi-toplumsal koşulları da buna müsaade etmeyebilir kimi zaman. Gobelyan, işte belki de bu yüzden, hem savaşın akıbetini hem de kendi geçmişini özetlemek adına dizelerinde "yetimliğe" gönderme yapar sıkça. Ayrıca, söz konusu dönemde yaygın olan ve Cancikyan'ın başlattığı, bir nevi doğaya şükran sunmayı konu edinen akıma o da katılır; güneşe, toprağa, bahara, ekmeğe gönül borcunu dizeleriyle ödemek ister.

"Ben üniversiteler görmedim, yüksek bir tahsilim de yok. Bahçede yetişen bir yaban çiçeği oldum. Şayet biraz renk ve koku katabildiysem sizin bahçenizin güzelliğine, kendimi onun mutluluğu içinde görüyorum" der, öykücü Jaklin Çelik'in kendisiyle gerçekleştirdiği röportajda, her zamanki mütevazı tavrıyla.[4] Gobelyan, yaşam tanıklıklarıyla yüklü dizelerinde, eşitlik, özgürlük, barış ve demokrasiden yana insancıl görüşleriyle yaratmış olduğu, gösterişten uzak, yalın, iç ritme sahip bir akıcı lirik üslupla modern Ermeni şiirinde kendine haklı bir yer edinmiştir.

Kırımlardan geçmiş, yerinden, yurdundan olmuş, sürülmüş, savrulmuş ve mucize kabilinden hayatta kalabilmiş çileli bir kuşağın evladı olarak Gobelyan, olağan seyrinde akmayan günlük hayatın türlü dayatmaları karşısında, nice badireler atlatarak, öz gücüyle ayakta kalmayı başarabilmiş saygın bir kişiliktir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle eğitiminin kesintiye uğraması, onun büyük bir tutkuyla, belki beceri ve yeteneklerinin de dürtüsüyle,

4 Jaklin Çelik, "Bir Yaban Çiçeği", *Cumhuriyet Dergi*, Sayı 651, 13 Eylül 1998.

kültürel ve estetik yönden kendini donatabilmesine, ruhunu ve kalemini terbiye etmesine engel olamamıştır. Bu ısrarcı yanının idrakiyle daha bir övgüye değer bulurum onun edebi mirasını.

Uzun sözün kısası, Gobelyan kendi göbeğini kendi kesmiş has bir şair, has bir edebiyat emekçisidir!